

Sygn. akt I NSNc 75/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 września 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Oktawian Nawrot (przewodniczący)

SSN Leszek Bosek (sprawozdawca)

Joanna Rebisz-Wojtala (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa Prokuratora Okręgowego w T. działającego na rzecz H. W.,
J. F., B. L., P. W., A. W., E. M. oraz R. M.

przeciwko Przychodni [...] Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością
z siedzibą w G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw
Publicznych w dniu 21 września 2022 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Okręgowego
w T. z 18 września 2019 r., sygn. VIII Ca [...],

**uchyla zaskarżony wyrok w części uwzględniającej apelację
pozwanej (pkt 1) i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w T.
do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 31 stycznia 2019 r., I C [...] Sąd Rejonowy w G. zasądził od Przychodni [...] sp. z o.o. z siedzibą w G. na rzecz H. W., A. W., E. M., J. F. i R. M. po 5 000 zł tytułem zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną prowadzeniem badania klinicznego wbrew przepisom ustawy oraz odsetki ustawowe od tej kwoty za opóźnienie od 4 kwietnia 2018 r. do dnia zapłaty, a nadto obciążył pozwaną spółkę kosztami procesu.

Sąd I instancji ustalił, że 2 stycznia 2007 r. M. spółką z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w K., działająca na zlecenie firmy N. z siedzibą w M. (Niemcy), zawarła umowę o przeprowadzenie badania klinicznego z doktorem D. S. oraz Centrum [...] Spółką z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w G. (aktualnie „Przychodnia [...] Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą G., dalej: „spółka” lub „pozwana”). Jej przedmiotem było przeprowadzenie badania klinicznego fazy III, oceniającego immunogenność, bezpieczeństwo stosowania oraz tolerancję dwóch dawek szczepionki przeciwko grypie F.[...]-H5N1 u osób dorosłych i w podeszłym wieku (§ 1 pkt 1 umowy). Na podstawie umowy sponsor zlecił przeprowadzenie badania zespołowi badawczemu, który miał składać się z osób będących pracownikami pozwanej (§ 1 pkt 2 i 3 umowy). Badacz D. S. miał nadzorować i koordynować pracę zespołu badawczego i ponosić pełną odpowiedzialność za działania i zaniechania członków zespołu badawczego (§ 1 pkt 3 umowy). Badacz zobowiązał się do przeprowadzenia badania zgodnie z protokołem badania i z zachowaniem należytej staranności (§ 2 pkt 1 umowy) oraz do wyczerpującego poinformowania uczestników badania o planowanym badaniu oraz do uzyskania dobrowolnej, świadomej zgody na piśmie przed włączeniem ich do badania (§ 8 umowy). Badanie kliniczne miało być przeprowadzone w ośrodku pozwanego (§ 1 pkt 4 umowy). Ośrodek zobowiązał się do pełnej współpracy ze sponsorem oraz badaczem, a w szczególności do umożliwienia przeprowadzenia badania, udostępnienia pomieszczeń, urządzeń i materiałów ośrodka oraz zapewnienia opieki pacjentom biorącym udział w badaniu (§ 1 pkt 4 i § 3 pkt 1 umowy). Ośrodek zobowiązał się także do zapewnienia badaczowi swobodnego dostępu do pacjentów i umożliwienia ich rekrutacji oraz realizacji badania (§ 3 pkt 4 umowy), jak również do wykonania umowy z należyłą starannością, w szczególności z zachowaniem zasad etyki oraz przepisów prawa (§ 3 pkt 5 umowy).

Uzgodniono, że badaniem objętych będzie około 230 uczestników (§ 4 pkt 1 umowy). Badacz w umowie oświadczył, że członkowie zespołu badawczego znają protokół badania, zostali zaznajomieni z testowaną substancją i swoimi obowiązkami oraz że znają wszystkie szczegóły niezbędne do prawidłowego przeprowadzenia badania (§ 5 pkt 2 umowy).

W ramach badania pacjentom miały być podawane dwa rodzaje szczepionek, tj. F.[...] (przeciwko sezonowemu wirusowi zwykłej grypy) i F.[...]-H5N1 (przeciwko pandemicznemu wirusowi ptasiej grypy).

Decyzją z 31 stycznia 2007 r. Minister Zdrowia wyraził zgodę na przeprowadzenie wnioskowanego badania klinicznego.

Projekt badawczy realizowano w okresie od lutego do czerwca 2007 r. Uczestnicy badania nie byli jednak należycie informowani o jego charakterze i celu, przeciwskazaniach do wzięcia udziału w badaniu, ryzyku z tym związanym, ubezpieczeniu czy rekompensacie w postaci zwrotu kosztów podróży. Nie wiedzieli, że podawana im była niedopuszczona do obrotu szczepionka na ptasią gripę, sądzili że otrzymują szczepionkę na gripę sezonową. Nie otrzymywali również kopii formularza świadomej zgody na udział w badaniu oraz informacji dla pacjenta o badaniu. Formularze zgody na udział w badaniu były im podsuwane do podpisu i nie mieli możliwości zapoznania się z ich treścią. Tłumaczono natomiast poszkodowanym, że formularze te potwierdzają otrzymanie szczepionki. Sąd uznał w tym zakresie za wiarygodne zeznania poszkodowanych H. W., A. W., E. M., J. F. i R. M.. Zeznania tych osób odnoszące się do badania były logiczne i spójne. Osoby te nie znały się, a mimo to złożyły zbieżne zeznania (k. 164-167).

Sąd I instancji ocenił, że pozwana ponosi odpowiedzialność cywilną za bezprawne i zawinione naruszenie dóbr osobistych pacjentów, polegające na wykorzystaniu ich zaufania do placówki ochrony zdrowia i zatajenie informacji istotnych dla pacjentów, o czym świadczy choćby sposób rozliczenia prowadzonego badania klinicznego – pacjenci otrzymywali zwrot należnych im kosztów dojazdu dopiero po tym, gdy sprawa została opisana w mediach (k. 167).

Podkreślił, że poczynione ustalenia są zgodne z ustaleniami Sądu Okręgowego w T., który wyrokiem z 27 listopada 2014 r., II K [...] uznał pracowników oraz osoby współpracujące z pozwaną spółką – lekarzy, pielęgniarki,

a także osoby wchodzące w skład organu zarządzającego pozwanej spółki, za winnych czynów z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k., art. 126a ustawy z dnia 6 września 2001 r. – Prawo farmaceutyczne w zw. z art. 11 § 2 k.k. i art. 12 k.k. Ustalenia te podzielił i uznał za własne Sąd Apelacyjny w [...], który wyrokiem z 12 stycznia 2017 r., II AKz [...] tylko nieznacznie zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w T..

Sąd I instancji ustalając zakres należnego zadośćuczynienia stwierdził, że choć testowanie produktu nie spowodowało rozstroju zdrowia uczestników badania, to jednak doszło do naruszenia ich dóbr osobistych, naruszenia prawa do informacji o stanie zdrowia oraz do naruszenia prawa do świadomego decydowania o poddaniu się zabiegom medycznym (k. 168). Sąd ocenił, że w realiach sprawy zadośćuczynienie w kwocie 5 000 zł nie jest wygórowane, mając na uwadze rodzaj naruszonych dóbr osobistych, stopień zawinienia pozwanej i pobudki z jakich działała, a przyznanie tej kwoty nie prowadzi do bezpodstawnego wzbogacenia poszkodowanych (k. 168-169). Jak podkreślił Sąd I instancji, poszkodowani zostali skrzywdzeni przez ich oszukanie, wykorzystanie ich zaufania do służby zdrowia, naruszenie prawa do decydowania o sobie, a po ujawnieniu w mediach rzeczywistego celu prowadzonych badań, mieli obawy o swoje zdrowie (k. 169).

Wyrokiem z 18 września 2019 r., VIII Ca [...] Sąd Okręgowy w T. uwzględnił apelację pozwanej w części, tj. w zakresie wysokości zasądzonego zadośćuczynienia. Dlatego w punkcie 1 wyroku zmienił zaskarżony wyrok Sądu I instancji w ten sposób, że w miejsce kwot po 5 000 zł zasądził na rzecz każdej z wymienionych tam osób kwoty po 500 zł. W pozostałej części apelację oddalił (pkt 2) i nie obciążył Skarbu Państwa (Prokuratura Okręgowego w T.) kosztami procesu za instancję odwoławczą (pkt 3).

Sąd II instancji przyjął za własne ustalenia Sądu I instancji i uznał odpowiedzialność pozwanej co do zasady. Uznał, że krzywda pacjentów wynikała z naruszenia ich prawa do podjęcia swobodnej, autonomicznej decyzji o poddaniu się eksperymentowi medycznemu obciążonemu ryzykiem wystąpienia powikłań, z powodu nieudzielenia im wymaganych informacji o eksperymentalnym charakterze badań. Sąd II instancji stwierdził, że – jak wynika z niepodważonych ustaleń faktycznych – pokrzywdzeni nie tylko nie zostali należycie poinformowani o

przebiegu eksperymentu i jego możliwych następstwach, ale w ogóle nie mieli świadomości, że uczestniczą w badaniu klinicznym. Powództwo wniesione przez prokuratora było więc co do zasady uzasadnione (k. 230).

W ocenie Sądu II instancji korekty wymagała natomiast wysokość zadośćuczynienia, ponieważ nie wykazano, że testowana szczepionka negatywnie oddziaływała na zdrowie pacjentów. Według Sądu II instancji brak negatywnych następstw zdrowotnych winien mieć wpływ na ostateczne ustalenie rozmiaru zadośćuczynienia. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że zdarzenie to miało miejsce ponad 10 lat temu.

Prokurator Generalny zaskarżył ten wyrok w całości skargą nadzwyczajną, zarzucając mu:

1) naruszenie zasady demokratycznego państwa prawnego i zasady sprawiedliwości społecznej wyrażonych w art. 2 Konstytucji RP poprzez uwzględnienie zawartych w apelacji pozwanej spółki niesłusznych zarzutów i argumentów dotyczących rozmiaru krzywd, co skutkowało obniżeniem zasądzonego przez Sąd I instancji zadośćuczynienia do kwoty *de facto* symbolicznej, a tym samym nieadekwatnej do ich rozmiaru;

2) naruszenie zasad godności i wolności od eksperymentów medycznych wyrażonych w art. 30 i art. 39 Konstytucji RP, będących źródłem wolności i praw człowieka i obywatela, które winny być chronione i szanowane przez organy władzy publicznej, poprzez obniżenie adekwatnego zadośćuczynienia do *de facto* symbolicznej wysokości z powodów takich jak upływ ponad 10 lat od podania niezatwierdzonej szczepionki bez świadomej zgody pacjenta, za który to czyn pracownicy pozwanej zostali skazani prawomocnym wyrokiem karnym, a nadto faktu dotychczasowego braku negatywnych następstw zdrowotnych podanej niezatwierdzonej szczepionki;

3) oczywistą sprzeczność ustaleń Sądu II instancji w zakresie odpowiedniej wysokości zasądzonego na rzecz H. W., J. F., A. W., E. M. i R. M. zadośćuczynienia, poprzez ustalenie że kwota 500,00 zł czynić będzie zadość doznany krzywdom, podczas gdy z treści zebranego materiału dowodowego wynika, że w związku z samym charakterem bezprawnego zabiegu i przestępczym

działaniem pracowników pozwanej, stwierdzonym wyrokiem skazującym, rozmiar krzywd winien skutkować adekwatnym zadośćuczynieniem w kwocie 5 000 zł.

Powołując się na te zarzuty, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i wydanie orzeczenia co do istoty sprawy poprzez oddalenie apelacji pozwanej oraz wydanie rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

W odpowiedzi na skargę nadzwyczajną pozwana wniosła o jej oddalenie i o zasądzenie kosztów sądowych według norm przepisanych. Wyjaśniła, że choć nie kwestionuje ciążącego na organach władzy publicznej nakazu podejmowania takich działań, które chronią jednostkę przed sytuacjami niepołączalnymi z jej godnością, to „wobec pracowników Pozwanego podejmujących czynności w ramach eksperymentu medycznego zapadł prawomocny wyrok skazujący, wymierzający sprawcom kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, a także kary grzywny.” (s. 8). Odnotowała przy tym brak jednoznacznych kryteriów ustalania wysokości zadośćuczynienia oraz szeroki zakres swobody orzeczniczej przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia (s. 11-12).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznając skargę nadzwyczajną w granicach zaskarżenia i sformułowanych wniosków, Sąd Najwyższy z urzędu ustalił, że 12 listopada 2020 r. zmarł pokrzywdzony A. W., na rzecz którego Prokurator Okręgowy w T. wytoczył powództwo (k. 66). W związku z decyzją A. W. o niewstąpieniu do sprawy w charakterze strony powodowej, pomimo prawidłowego zawiadomienia go o tym uprawnieniu, zgodnie z art. 56 k.p.c., Sąd Najwyższy uznał, że stroną powodową w niniejszej sprawie jest wyłącznie Prokurator Okręgowy w T., a zatem, że nie ma podstaw do zawieszenia postępowania z urzędu na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. (por. J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne, Warszawa 2014, s. 216). Dlatego postanowieniem z 27 kwietnia 2022 r. Sąd Najwyższy odroczył rozpoznanie sprawy i zobowiązał skarżącego do ustalenia następców prawnych A. W. (k. 80). Pismem z 15 lipca 2022 r. skarżący poinformował, że Sąd Rejonowy w G. pod sygn. I N [...]

zarejestrował akt poświadczenia dziedziczenia notariusza K. K. (Repertorium A numer [...]), na podstawie którego spadek po A. W. z mocy ustawy nabyli: H. W., B. L., P. W. i A. W. (k. 83-88).

Przechodząc do merytorycznego rozpoznania skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy stwierdza, że zasadniczym zagadnieniem w sprawie jest ustalenie konstytucyjnych granic sądowego wymiaru zadośćuczynienia pieniężnego, w szczególności za poważne naruszenia – kwalifikowane przez ustawodawcę jako przestępstwa – podstawowych wolności i praw jednostki. Jak wynika bowiem z treści skargi nadzwyczajnej i jej uzasadnienia oraz uzasadnienia zaskarżonego wyroku Sądu II instancji, ustalone okoliczności „niewątpliwie stanowią o naruszeniu dóbr osobistych pokrzywdzonych, a poniesiona przez nich krzywda zasługuje na zadośćuczynienie” (k. 230).

Kryteria wymiaru zadośćuczynienia nie są co do zasady bezpośrednio (wprost) określone w przepisach prawa, nie ulega jednak wątpliwości, że z uregulowań prawa powszechnego i prawa konstytucyjnego wynikają normy (dyrektywy) decydujące o wymiarze zadośćuczynienia. Jak podkreśla się w ugruntowanym orzecznictwie Sądu Najwyższego, z zakresu nadzoru judykacyjnego Sądu Najwyższego nie są wyłączone orzeczenia sądów powszechnych zasądzające niewspółmiernie niskie zadośćuczynienia pieniężne za krzywdę (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 26 maja 1948 r., C 859/48; 15 września 1999 r., III CKN 339/98; 30 stycznia 2004 r., III CK 131/03; 5 grudnia 2006 r., I PK 102/06; 11 listopada 2012 r., II CSK 677/11; 17 kwietnia 2015 r., III CSK 173/14; 8 września 2017 r., II CSK 842/16; 7 lutego 2019 r., II CSK 1/18, oraz postanowienia Sądu Najwyższego z: 8 stycznia 2019 r., IV CSK 245/18 czy z 4 lipca 2019 r., V CSK 78/19).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego uwzględnia się przede wszystkim nasilenie i czas trwania krzywdy, stopień zawinienia sprawcy, który może powodować zwiększenie ujemnych przeżyć poszkodowanego, motywację sprawcy, w szczególności czy działał z niskich pobudek, w tym w celu uzyskania określonych korzyści i czy je uzyskał, zachowanie się sprawcy po wyrządzeniu tej krzywdy, tj. czy był nastawiony obojętnie, pojednawczo, czy konfliktowo, zasięg podmiotowy krzywdy, zachowanie samego pokrzywdzonego, w szczególności czy z jego strony

nastąpiła jakaś forma retorsji za doznaną krzywdę (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 15 grudnia 1965 r., II PR 280/65; 4 czerwca 1968 r., I PR 175/68; 10 października 1967 r., I CR 224/67; 19 sierpnia 1980 r., IV CR 283/80; 10 grudnia 1997 r., III CKN 219/97; 20 marca 1998 r., II CKN 650/97; 11 lipca 2000 r., II CKN 1119/98; 12 października 2000 r., IV CKN 128/00; 12 września 2002 r., IV CKN 1266/00; 29 września 2004 r., II CK 531/03; 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03; 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05; 9 listopada 2007 r., V CSK 245/07; 28 maja 2008 r., II CSK 78/08; 10 maja 2012 r., IV CS 416/11; 7 marca 2014 r., IV CSK 374/13; 26 listopada 2019 r., IV CSK 386/18).

W orzecznictwie silnie akcentowany jest przy tym pogląd, że zadośćuczynienie winno w pełni kompensować krzywdę. Zadośćuczynienie realizuje funkcję kompensacyjną tylko wtedy, gdy kwota pieniężna przyznana pokrzywdzonemu w pełni lub możliwym stopniu rekompensuje wyrządzoną mu krzywdę (por. wyroki Sądu Najwyższego z: 7 marca 2013 r., II CSK 364/12; 30 stycznia 2004 r., I CK 131/03; a także wyrok TK z 7 lutego 2005 r., SK 49/03). Zadośćuczynienie nie może więc mieć nigdy dla pokrzywdzonego znaczenia symbolicznego, lecz powinno stanowić rzeczywiste wynagrodzenie krzywdy (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z: 24 stycznia 1962 r., 4 CR 453/61; 26 lutego 1962 r., 4 CR 902/61; wyrok Sądu Najwyższego z 15 lipca 1977 r., IV CR 266/77). Potrzeba utrzymania wysokości zadośćuczynienia w rozsądnych granicach nie może prowadzić do podważenia funkcji kompensacyjnej zadośćuczynienia.

Oczywiste jest przy tym, że prawo powszechne wymaga wykładni w zgodzie z Konstytucją RP, zgodnie z przepisem art. 8 ust. 2 Konstytucji RP, a w szczególności z trafnie wskazywanymi w skardze art. 2 i 30 Konstytucji RP. Wywodzone z tych przepisów konstytucyjnych normy stanowią podstawowe punkty odniesienia do należytej wykładni i stosowania reguł sądowego wymiaru zadośćuczynienia. W wyroku z 1 września 2006 r., SK 14/05, Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że przy ocenie, czy zagwarantowano poszkodowanym, którzy doznali uszczerbku na osobie szczególną, wymaganą przez Konstytucję RP ochronę, uwzględniać trzeba zawsze art. 2 i 30 Konstytucji RP. Prawo powszechne realizuje zasadnicze preferencje aksjologiczne systemu prawa przez uznanie szczególnego charakteru uszczerbków na osobie, ale wymaga zawsze konfrontacji

z podstawowymi zasadami konstytucyjnymi (por. wyroki TK z: 7 lutego 2005 r., SK 49/03; 15 maja 2000 r., SK 29/99, a także Konstytucyjna zasada sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP), w: *Podstawowe założenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2010, s. 66).

Także w innych państwach demokratycznych podstawy obowiązków sądów orzekających o wymaganym wymiarze zadośćuczynienia i odszkodowania ustanawiają normy konstytucyjne, w szczególności normy gwarantujące ochronę godności człowieka (por. wyrok Federalnego Trybunału Sprawiedliwości RFN z 2 kwietnia 2019 r., VI ZR 13/18; wyrok Federalnego Sądu Konstytucyjnego RFN z 28 maja 1993 r., 2 BvF 2/90 oraz 4 i 5/92).

Także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wielokrotnie podkreślano, że zasądzanie przez sądy powszechne państw-stron Konwencji zbyt niskich zadośćuczynień lub odszkodowań w szczególności za uszczerbki na osobie narusza Konwencję (por. choćby wyrok ETPC z 13 kwietnia 2021 r., *Scripnic v. Mołdawia*).

Odnosząc powyższe do rozpoznawanej skargi nadzwyczajnej, należy stwierdzić, że dziesięciokrotne obniżenie przez Sąd II instancji i tak bardzo niskiego – zarówno według miar obiektywnych (na datę orzekania przez Sąd II instancji), jak i subiektywnych – zadośćuczynienia pieniężnego za uszczerbek na najważniejszych dobrach osobistych człowieka – godności i wolności, spowodowany zawinionym, a jak wynika z akt sprawy, także przestępczym i podyktowanym niskimi pobudkami czynem (czynami), narusza podstawowe zasady porządku prawnego. Uwzględniając zasadę równości – stanowiącą istotny komponent zasady demokratycznego państwa prawnego i należytego wymiaru zadośćuczynienia – w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, widać, że zasądzone kwoty zadośćuczynień za naruszenia dóbr osobistych, co istotne – mając na względzie ustalony stan faktyczny sprawy – w sprawach niezwiązanych z rozstrojem zdrowia, są znacznie wyższe niż kwoty zasądzone zarówno przez Sąd I instancji, a tym bardziej – wielokrotnie – wyższe od kwot zasądzonych przez Sąd II instancji (por. choćby wyrok Sądu Najwyższego z 1 czerwca 2017 r., I CSK 595/16). W realiach sprawy trzeba więc zgodzić się z zarzutem, że obniżone

przez Sąd II instancji zadośćuczynienie jest oczywiście i rażąco nieadekwatne w stosunku do krzywd doznanych przez poszkodowanych.

Charakter naruszonych dóbr nie jest obojętny dla wymiaru zadośćuczynienia ani na gruncie norm konstytucyjnych (wymagających niekiedy zapewnienia przez państwo bezwzględnej ochrony niektórym dobrom), ani norm prawa powszechnego. Pozwana spółka naruszyła dobra osobiste o fundamentalnym znaczeniu dla porządku prawnego. Godność i wolność człowieka należą do grupy najważniejszych dóbr osobistych chronionych przez porządek konstytucyjny, a ich skuteczna ochrona jest podstawowym obowiązkiem władz publicznych.

Podkreślić należy, że jakkolwiek w niniejszej sprawie Sąd II instancji ustalił, że utrzymujący się stan obawy o zdrowie, związany z ujawnieniem w mediach prowadzenia na poszkodowanych niedozwolonych badań, jest odrębną od rozstroju zdrowia postacią krzywdy, to jednak nie można zapominać, że cierpienia psychiczne osiągają niekiedy taki stopień intensywności, że same w sobie zaczynają stanowić rozstrój zdrowia, spełniając hipotezę art. 445 i 448 k.c. Jak trafnie podkreślił Sąd I instancji, zawód spowodowany nadużyciem zaufania pacjentów przez pozwaną placówkę służby zdrowia oraz samo ich oszukanie jest istotną, prawnie relewantną krzywdą, wymagającą uwzględnienia w wymiarze zadośćuczynienia. Sąd Najwyższy podziela ten pogląd i zaznacza, że takie uszczerbki wymagają adekwatnej kompensacji.

Sąd II instancji nie rozważył należycie, czy decyzja o obniżeniu zadośćuczynienia – zwłaszcza tak znacznym – znajduje dostateczne uzasadnienie. Za przyczynę obniżenia wysokości zadośćuczynienia uznaje się z reguły znikomy wymiar krzywdy, zreflektowanie się przez sprawcę i dobrowolne podjęcie przez niego starań na rzecz zrekompensowania tej krzywdy oraz nikły udział kauzalny zachowania sprawcy w wyrządzeniu uszczerbku niemajątkowego (z orzecznictwa zob. wyroki Sądu Najwyższego z: 23 stycznia 1974 r., II CR 763/73; 13 czerwca 2002 r., V CKN 1421/00; 19 kwietnia 2006 r., II PK 245/05; 24 września 2008 r., II CSK 126/08; 3 czerwca 2011 r., III CSK 279/10; 5 lipca 2012 r., IV CSK 603/11; 27 listopada 2014 r., IV CSK 112/14; 16 grudnia 2014 r., I PK 124/14; 20 sierpnia 2015 r., II CSK 595/14; 6 marca 2019 r., I CSK 88/18).

Sąd Najwyższy nie podziela poglądu, że samo naruszenie dóbr osobistych jest zawsze krzywdą, bez względu na to, czy naruszenie to rodzi konsekwencje w postaci bólu, stresu lub innego rodzaju negatywnych skutków dla pokrzywdzonego. Podkreśla jednak, że charakter naruszonego dobra i stan w jakim pokrzywdzony się znajduje powinny być zawsze brane pod uwagę przy wymiarze zadośćuczynienia (por. R. Strugała, uwaga z nb. 7 do art. 448, E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis; M. Wild, *Wysokość zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w orzecznictwie sądów w latach 2010-2011 – analiza empiryczna*, Prawo w Działaniu 2013, nr 15, s. 272; por. też art. VI. – 2:203 (1) *Draft Common Frame of Reference* oraz Ch. von Bar, E. Clive (red.), *Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, t. 4, Monachium 2009, s. 3140). Jest tak choćby dlatego, że osoby niezdolne do odczuwania krzywdy (por. wyrok SA w Lublinie z 10 stycznia 2002 r., I ACa 576/01) nie powinny nigdy – ze względu na zasadę równości – zostać pozbawione ochrony kompensacyjnej. Na rzecz prezentowanego stanowiska przemawia przede wszystkim tendencja do obiektywizacji dóbr osobistych i potrzeba skutecznej ochrony każdej osoby.

Eksperyment prowadzony wbrew przepisom ustawy narusza godność i wolność człowieka. Będzie zawsze eksperymentem nielegalnym i potencjalnie niebezpiecznym, i sam fakt jego przeprowadzenia będzie stanowić naruszenie dóbr osobistych i prawa pacjenta do wyrażenia poinformowanej zgody (por. E. Bagińska [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *System Prawa Medycznego*, t. 5, Warszawa 2021, Legalis, s. 571).

Innymi słowy, skuteczne wykazanie w procesie cywilnym rozstroju zdrowia powinno w istotnym stopniu zwiększać kwotę należnego pokrzywdzonemu zadośćuczynienia, ale w żadnym razie wykazanie braku rozstroju zdrowia, nie może być uznane za okoliczność uzasadniającą przyznanie symbolicznego zadośćuczynienia.

Zaskarżone skargą nadzwyczajną orzeczenie Sądu II instancji nie ujawnia także innych uznanych okoliczności uzasadniających obniżenie zadośćuczynienia.

Po pierwsze, nie można stwierdzić nikłego udziału kauzalnego zachowania sprawcy w wyrządzeniu uszczerbku niemajątkowego. Oczywiste jest, że to

pozwana, członkowie organów spółki i jej pracownicy byli zaangażowani bezpośrednio w niedozwolone badanie kliniczne. Przyznaje to sama pozwana spółka w odpowiedzi na skargę nadzwyczajną.

Po drugie, całkowicie błędne jest zapatrywanie Sądu II instancji jakoby na obniżenie zadośćuczynienia mogła wpływać okoliczność, że proces badawczy odbywał się zgodnie z prawem, skoro został zatwierdzony przez Ministra Zdrowia (k. 231). Sam Sąd II instancji prawidłowo ocenił, że naruszenie dóbr osobistych pacjentów przez pozwaną było zawinione a nawet karalne, nie mogło być zatem zgodne z prawem.

Po trzecie, poczynione w sprawie ustalenia faktyczne nie dają podstaw do stwierdzenia, że pozwana dobrowolnie podjęła starania na rzecz zrekompensowania krzywdy.

Po czwarte, nie można uznać, że sam upływ czasu od zdarzenia sprawczego uzasadnia zmniejszenie zadośćuczynienia. W orzecznictwie wykluczono uznanie samego upływu czasu za okoliczność zwalniającą z odpowiedzialności cywilnej za szkodę na osobie (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 1 września 2006 r., SK 14/05).

Po piąte, obserwowana od lat tendencja wzrostowa – w wymiarze kwotowym – zasądzanych zadośćuczynień (M. Wild, *Wysokość zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w orzecznictwie sądów w latach 2010-2011 – analiza empiryczna*, Prawo w Działaniu 2013, nr 15, s. 269) dodatkowo przekonuje, że ustalone zaskarżonym orzeczeniem zadośćuczynienie, ma wymiar w oczywisty sposób symboliczny. Analiza orzecznictwa potwierdza, że kwota zasądzzonego przez Sąd II instancji zadośćuczynienia, pozostaje bowiem w oczywistej dysproporcji do wyrządzonej krzywdy.

Sąd Najwyższy nie znalazł natomiast podstaw do uwzględnienia zarzutu naruszenia art. 39 Konstytucji RP. Skarżący nie wykazał dostatecznie związku pomiędzy zaskarżonym orzeczeniem a tym przepisem.

Sąd Najwyższy nie znalazł również podstaw do uwzględnienia zarzutu naruszenia prawa procesowego – zarzutu oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. Skarżący powołując się na podstawę wskazaną w art. 89 § 1 pkt 3 ustawy z dnia 8 grudnia

2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. 2021, poz. 1904 i z 2022 r. poz. 480, dalej: „u.SN”), zarzucił oczywistą sprzeczność ustaleń Sądu II instancji „w zakresie odpowiedniej wysokości zasądzzonego zadośćuczynienia”. Ocena adekwatności albo nieadekwatności zasądzzonego zadośćuczynienia za krzywdę nie jest ustaleniem, o którym mowa w art. 89 § 1 pkt 3 u.SN. Chodzi tu bowiem o ocenę prawną i kontrolę zastosowania prawa materialnego. Zatem zarzuty odnoszące się do przekroczenia granic sądowego wymiaru zadośćuczynienia mogły i odniosły skutek w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego. Uszło uwadze skarżącego, że Sąd II instancji przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu I instancji. Orzekając reformatoryjnie Sąd II instancji nie prowadził samodzielnie postępowania dowodowego. Także sam skarżący nie zakwestionował ustaleń Sądu I instancji. Przy orzekaniu na podstawie art. 89 § 1 pkt 3 u.SN rolą Sądu Najwyższego jest jedynie sprawdzenie, czy ustalenia sądu nie pozostają w oczywistej opozycji do zebranego w sprawie materiału dowodowego, o której można byłoby mówić wtedy, gdyby było to dostrzegalne dla przeciętnego prawnika bez konieczności przeprowadzania pogłębionej analizy tego materiału (wyroki Sądu Najwyższego z: 1 czerwca 2022 r., I NSNc 551/21; 25 czerwca 2020 r., I NSNc 21/20). W tej sytuacji zarzut oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń Sądu II instancji z materiałem dowodowym trzeba było uznać za bezpodstawny.

Decydując się na uchylenie zaskarżonego wyroku w części oddalającej apelację pozwanej spółki (pkt 1), Sąd Najwyższy kierował się treścią art. 89 § 1 u.SN. *in principio* oraz utrwalonym w orzecznictwie Sądu Najwyższego stanowiskiem, że demokratyczne państwo prawne zobowiązane jest usuwać z obrotu orzeczenia obarczone poważnymi wadami, w szczególności orzeczenia naruszające podstawowe zasady konstytucyjne. Sąd Najwyższy uznał, że demokratyczne państwo prawne zobowiązane jest do skutecznej ochrony wolności i godności jednostek, bezpieczeństwa prawnego – naruszonego prowadzeniem wbrew ustawie badań klinicznych – oraz innych podstawowych dóbr na czele z zaufaniem jednostek do państwa i służby zdrowia, naruszonych pierwotnie prowadzeniem wbrew przepisom ustawy badań, a następnie zdecydowaną odmową przyznania niewygórowanego w realiach sprawy zadośćuczynienia.

Mając na względzie powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN oraz art. 98 w zw. z art. 398²¹ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN, orzekł jak w sentencji.